

**Отчет за 2014 година
на Института за български език „Проф. Любомир Андрейчин“, БАН**

1. Проблематика на звеното.

1.1. Преглед на изпълнението на целите (стратегически и оперативни), оценка и неговата мисия и приоритети, съобразени с утвърдените през 2014 година научни тематики.

Институтът за български език „Проф. Любомир Андрейчин“ (ИБЕ) към Българската академия на науките е национален научен център за фундаментални, научно-приложни и експертни изследвания на българския език. Приоритетните области в научните изследвания на Института за български език са:

1.1.1. Системно проучване и описание на граматичната структура и лексикалният състав на съвременния български книжовен език.

В Института се изследва функционирането на граматичната система на съвременния български книжовен език и се определят правописните и пунктуационните норми. Изучава се писмената практика и се кодифицират книжовноезиковите норми. Проучват се развойните процеси и съвременното състояние на българската лексика и се извършва лексикографско описание на основния лексикален фонд на българския език. Специално внимание се отделя върху най-новите явления в процеси в лексиката и фразеологията, отразяващи съвременните промени.

1.1.2. Запазване и стратегическо утвърждаване на българската национална идентичност като част от културното разнообразие в Европа и света.

Съществено място в дейността на Института за български език заема комплексното проучване на историческия развой на българския език. Изследват се писмени езикови паметници, осъществяват се проучвания както в областта на историческата диалектология, така и върху съвременните български диалекти. Извършват се етимологични и ономастични изследвания. Проучването на произхода на българската лексика, съпоставителните и етнолингвистичните изследвания са определящи за изясняването на генезиса на българския народ, на неговата материална и духовна култура през вековете, както и на неговия принос в европейското културно пространство.

1.1.3. Разработване на електронни езикови ресурси и програмни приложения за експертна и масова употреба

В ИБЕ се разработват езикови ресурси (компютърни едно- и многоезикови речници, едноезикови и паралелни корпуси, Българският уърднет и др.) и програми за тяхната обработка (за частичен синтактичен анализ, за проверка и корекция на правописа и граматиката, за категоризиране и сравняване на близостта на документи, за автоматично извличане на резюмета и др.). Институтът извършва теоретични изследвания и разработки в областта на корпусната лингвистика (с фокус върху Българския национален корпус и паралелните корпуси, които са част от него).

1.1.4. Информационно и експертно обслужване на българската държава и общество.

Общественозначима дейност на ИБЕ е кодифицирането на езиковата норма въз основа на системен анализ на съвременното състояние на езика и изработването на нормативни справочници с официален характер, чрез които се регулира писмената практика. Лексикографската продукция на ИБЕ (която включва преди всичко многотомния академичен *Речник на българския език*, също многотомния *Български етимологичен речник*, правописните речници, поредицата исторически речници, поредицата терминологични речници, двуезичните речници и др.) е насочена към задоволяване нуждите на съвременното общество от качествени и професионално изработени справочници като източник на

информация за значението, формите, употребата и произхода на българската лексика.

Сътрудниците на ИБЕ изготвят различни по характер писмени лингвистични справки и експертизи за целите на съдебната система, министерствата, общините, различни учреждения или отделни граждани.

1.2. Изпълнение на националната стратегия за развитие на научните изследвания 2020. Извършвани дейности и постигнати резултати.

Проектите, които Институтът за български език разработва, се вписват в следните приоритетни области и цели, определени от специфичната програма за изпълнение на Рамковата програма за научни изследвания и иновации (2014 – 2020 година) „Хоризонт 2020“: а) „Високи постижения в научната област“, направление, насочено към гранични области на науката, нововъзникващите технологии и укрепване на европейските научноизследователски инфраструктури; б) „Обществени предизвикателства“, направление, в което се предвижда и подпомагане на научните изследвания и иновации за запазване на европейското културно наследство; в) „Разпространяване на високите постижения и разширяване на участието“; г) „Наука със и за обществото“, направление за приобщаване на гражданите към естеството на научните изследвания, които засягат техния ежедневен живот; д) „Социални и хуманитарни науки“ – направление, важно за оптималното увеличаване на възвращаемостта за обществото от инвестициите в научни изследвания и технологии.

Основен обект на изследователската дейност на ИБЕ е езикът на българите, който е главен компонент на българската национална идентичност. От това се определя фактът, че научните проекти, разработвани в Института, имат общонационално значение, като допринасят за запазването и разпространяването на културноисторическото наследство на България, за съхраняването на националната идентичност и за интелектуалното развитие на българското общество. Специално внимание се отделя на тези лексикални и семантични явления, които са проява на националната специфика на българския език или са черти на българската народопсихология. Българистичните изследвания по лексикология, история на езика, диалектология, етимология, ономастика, етнолингвистика, съпоставителните изследвания с други езици, проблемите на езиковедската теория и др. са принос към културното разнообразие в Европа и света, като едновременно с това открояват богатството и спецификата на българския език.

Стремежът на Института е да интегрира в научните и научно-приложните си изследвания най-съвременните методи и средства в областта на теоретичната и приложната лингвистика по балансиран и научно мотивиран начин, като така гарантира високата добавена стойност на постигнатите резултати за обществото. Важна част от мисията на Института е да отговаря на обществените предизвикателства, свързани с изграждането на приобщаващи, новаторски и мислещи европейски общества. В тази посока работата на Института е ориентирана към създаването на езикови ресурси и програми за обработка на езика, които да бъдат общодостъпни и да отговарят на обществените потребности.

Изследователите в ИБЕ през 2014 година работиха върху 18 проекта.

В рамките на основния лексикографски проект на Института – многотомния тълковен *Речник на българския език*, в който се събира, съхранява и документира лексикалното богатство на българския език от първата четвърт на 19. в. до наши дни, се работи върху първия дял на поредния 16. том (буква С). Беше подготвен за печат том 15 (буква Р). През 2014 година продължи работата по изготвяне на том 9 и по подготовката за печат на том 8 на *Български етимологичен речник*, многотомно академично издание за произхода на думите в българския език – друг голям лексикографски проект на Института. През годината в Института се работи и по създаването на други речници: разширено издание на *Официален правописен речник*, *Български диалектен речник*, *Етнолингвистичен речник на народната медицина* и *Терминологичен речник по екология*. Общият обем на Българската

лексикално-семантична мрежа БулНет достигна 81 761 синонимни множества.

Актуалното състояние на лексикалното богатство на български език в теоретичен и научно-приложен план се изследва в рамките на проекта *Теоретични и лексикографски аспекти в проучването на съвременната българска лексика*. Проблеми на теоретичното езикознание се разработват в проекта *Език. Личност. Общество*: езикова политика; когнитивни структури и структури на съзнанието; философия на езика, лингвистиката и граматиката. Изследванията в проекта *Съпоставително-типологични аспекти на лексикалните изследвания в родствени и неродствени езици* се фокусират върху националната специфика при анализ върху материал от български, руски и иврит.

В проекта *История на новобългарския книжовен език и на българското езикознание* се проследява в диахронен план утвърждаването на нормите на новобългарския книжовен език, установяването и кодифицирането им на фонетично, морфологично и синтактично равнище. Системното проучване и обнародване на важни писмени паметници от историческото развитие на българския език през вековете обобщава предмета на проекта *Изследване и издание на писмени паметници от IX-XVIII в. като част от културноисторическото наследство и националната идентичност*.

Успешно продължава и работата по проекта *Диалектните атласи – Европейски лингвистичен атлас и Общославянски лингвистичен атлас*, която се изразява в представянето в лигвогеографски аспект на диалектните особености на българския език във връзка с останалите езици в Европа. Основната цел на проекта *Топонимията на Западна България – свидетелства за национална идентичност* е да се документират и анализират топонимни данни, за да се изведат принципите и моделите на топонимната номинация.

1.3. Полза/ефект за обществото от извършваните дейности.

От голямо значение за работата на публичните институции на всички равнища и за обществото като цяло е издаването на справочници с нормативен характер. Като систематизират и представят в достъпен вид книжовноезиковите норми, правописните речници имат важно значение за пълноценното и правилното използване на българския книжовен език. През 2014 година се работеше върху разширеното издание на *Официален правописен речник на българския език*. Беше подготвен за печат *Речник на българския глагол*.

Авторитетни и значими трудове като многотомния академичен *Речник на българския език*, *Българския диалектен атлас*, *Българския етимологичен речник*, *Българския уърднет*, които имат както теоретично, така и научно-приложно значение, намират широко приложение в редица хуманитарни научни направления, използват се от различни образователни и културни институции. Широк обществен интерес предизвикват и другите речници, изработени в ИБЕ, което показва, че те задоволяват обществена необходимост като източници на информация за българската лексика и фразеология.

Публикуваните нови теоретични изследвания от областта на лексикологията, историята на езика, диалектологията, етимологията, етнолингвистиката, ономастиката и др. допринасят за изясняване на въпросите за корените на славянското езиково единство в културното разнообразие в Европа и в света и едновременно с това – за утвърждаване на българската национална идентичност. Дългосрочен ефект за обществото с оглед на проучването на важен елемент на българската национална идентичност – езика в лексикалния му аспект, имат извършваните лексикални изследвания върху българския език и особено тези, които се отнасят до особености на най-новата българска лексика. Подобни изследвания представляват интерес не само за научни работници, преподаватели, студенти, учители, културни дейци, но и за широката общественост.

В ИБЕ се създават, съхраняват и разпространяват разнообразни научни материали, езикови архиви и корпуси, които сами по себе си представляват национално богатство с уникален характер. Езиковите архиви имат важно значение за лексикологията и лексикографията, за диалектологията, за историята на езика, за етимологията,

етнолингвистиката, за славистиката, балканистиката, европеистиката, за други хуманитарни науки, както и за запазване на духовната култура.

Порталът за лингвистична информация „Инфолекс“ (който се поддържа и разширява непрекъснато) включва библиографска система, синонимен, антонимен и неологичен речник и регистър на фразеологизмите в българския език и обогатява възможностите за онлайн достъп на широк кръг потребители до качествени и професионално изработени езикови ресурси. От непосредствена полза за обществото е и електронният справочник „Неолекс“, който дава информация за новопоявилите се думи и съчетания в българския език. През 2014 година беше осигурен онлайн достъп до *Българския уърднет* за разнообразни лингвистични справки: по тълковни дефиниции, по преводни еквиваленти, по синоними, антоними, хипероними, мероними и др., както и синхронизираното показване на еквивалентните синонимни множества и връзки в английски. Чрез посочените ресурси се отговаря на потребността на обществото от актуално знание за значенията и употребата на думите в българския език и особено – за значенията на най-новите думи и съчетания, към които има голям обществен интерес. Изключително полезен е и разширяваният и усъвършенстван *Български национален корпус* – един уникален съвременен езиков ресурс за българския език, намиращ широко приложение и извън чисто лингвистичните изследвания и разработки.

Научната дейност на изследователите от Института за български език през 2014 година беше отразена в значителен брой научни публикации: **235** отпечатани научни изследвания, от които **9** монографии, **99** публикации в реферирани и индексирани български и чуждестранни издания (**1** в издание с импакт фактор), **99** публикации – в нереперирани издания, **7** сборника с научни трудове, **6** съвместни научни труда с чуждестранни учени, както и **73** труда, приети за печат (**1** монография, **15** публикации в реферирани издания, **55** – в нереперирани, **1** сборник с научни трудове). Научно-популярните публикации са **16** (**15** отпечатани и **1** – под печат). Цитиранията и рецензиите за трудове на членове на Института през годината са общо **248**. Важен фактор за оценката на качеството на резултатите е интересът на научната общност в България и чужбина, както и на българското общество към публикуваните трудове – монографии, речници, атласи и др., и търсенето им на книжния пазар. Част от получените резултати се разпространяват по електронен път – като електронни публикации, корпуси, речници, езикови бази от данни, при което качеството се оценява по интереса към тях: брой на посещенията и заявките към ресурсите в интернет.

През 2014 година по инициатива на ИБЕ беше възстановена ежегодната награда за научни изследвания по езикознание на името на бележития български езиковед академик Владимир Георгиев. Тя бе връчена на рождения ден на учения – 16 февруари, на колективния труд *Речник на книжовния български език на книжовна основа от 17 в. (върху текста на Тихонравовския дамаскин)*.

Трудът *Българска лексикология и фразеология* (в три тома), който е резултат от планов проект на Института за български език, беше отличен с наградата *Книга на годината на ИБЕ за 2013 година*, която се връчва по повод годишнината от основаването на Института на 15 май всяка година. Този труд получи и награда в конкурса за високи научни постижения на Съюза на учените в България за 2014 година

1.4. Взаимоотношения с институции.

Институтът за български език си сътрудничи в рамките на официално подписани споразумения с Катедрата по български език към Факултета по славянски филологии на СУ „Св. Климент Охридски“, Катедрата по български език при Великотърновския университет „Св. св. Кирил и Методий“ (споразумението е подписано през 2014 година), Филиала на Пловдивския университет „Паисий Хилендарски“ в Смолян и Нов български университет.

През 2014 година продължи съвместното сътрудничество с български университети по разработването на редица научни проекти. Изтеклата година беше завършваща за проекта *Интегриране на нови практики и знания в обучението по компютърна лингвистика*,

съвместен със Софийския университет – в рамките на договор по Схема за предоставяне на безвъзмездна финансова помощ *Подкрепа за развитието на докторанти, постдокторанти, специализанти и млади учени* по Оперативна програма *Развитие на човешките ресурси* към Европейския социален фонд. Целта на проекта е задълбочаване на теоретичната и практическата подготовка в различни области на компютърната лингвистика и повишаване на уменията за излагане на научна информация и преподаване в програми по компютърна лингвистика. Институтът е партньор на Софийския университет по проекта *Информатика, граматика, лексикография*, както и по проекта *E-Medievalia (Електронни ресурси за дистанционно обучение по медиевистика)*, финансирани от Европейския социален фонд.

Традиционно учени от ИБЕ си сътрудничат с други звена на БАН при разработването на научни проекти. В проекта *The Cultural Exchange and the Creation of a Common Space. The Example of the Traveling Books* с Румънската академия на науките от българска страна участва Институтът за български език съвместно с Кирило-Методиевския научен център и Института за исторически изследвания.

През 2014 година продължиха активните контакти с медиите за популяризиране на научните постижения, както и за коментари по езикови въпроси. Учените от Института са участвали в над 60 интервюта, в това число по Българската национална телевизия и Българското национално радио, публикували са свои научнопопулярни материали в редица издания. В някои медии има специализирани рубрики по езикови проблеми, които се водят от специалисти от ИБЕ или в които редовно участват сътрудници на Института.

Институтът за български език е член и МЕТА-НЕТ – европейска мрежа за високи постижения в областта на езиковите технологии, и на Европейската федерация на националните езикови институти (ЕФНЕИ).

1.5. Общонационални и оперативни дейности, обслужващи държавата.

1.5.1. Практически дейности, свързани с работата на национални правителствени и държавни институции, индустрията, енергетиката, околната среда, селското стопанство, национални културни институции и др. (които се отнасят към получаваната субсидия).

Службата *Езикови справки и консултации* към Института за български език предоставя експертна помощ по въпросите на правописа, правоговора и пунктуацията на съвременния български език. Институтът осигурява писмени консултации и изработва езикови експертизи, необходими за дейността на различни институции, фирми, медии, издателски къщи, частни лица, както и за уреждането на съдебни спорове. Тези експертизи се отнасят както до правописа, правоговора и пунктуацията на българския език, така и до значението, употребата, произхода и стилистичната характеристика на думите. Изработват се сертификати, удостоверяващи произхода и значението на българските лични и фамилни имена.

Сътрудници на Института взеха участие в разработването на лексикалния компонент от тестовете за националното външно оценяване по български език и литература след 7. клас (задача, възложена от Министерството на образованието и науката), както и в изготвянето на тестовете за национално състезание по български език, провеждано от сдружение „България си ти“. Изнесена е лекция и е организиран семинар за стенографите на Народното събрание по въпроси на правописа и пунктуацията и на книжовноезиковите норми.

Учените от Института осъществяват разнообразна експертна дейност, част от която подпомага работата на различни институции, включително и в чужбина, като разработват писмени експертни оценки и становища (предназначени за различни държавни институции, за съдебната власт, общините и др.) за изясняване на значенията на думи и словосъчетания, по правописни и пунктуационни въпроси (близо **100** експертни становища през годината, включително за съдържанието на учебниците пи български език). Хабилитирани сътрудници

на Института са участвали в научни журита в конкурси за академични длъжности и научни степени в различни български университети и институти на БАН (общо 5 рецензии и 7 становища). Много от учените от ИБЕ членуват в престижни национални и международни научни организации (над 40 организации), в наши и международни редакционни колегии (9 на брой) и организационни комитети за научни форуми (9 на брой), в изпитни комисии в рамките на Академията и извън нея.

Учени от Института са желани и компетентни събеседници по въпросите на езика и активно участват в телевизионни и радиопрограми, както и в електронни медии по въпросите на езика. Езиковата рубрика в предаването „Денят започва с култура“ по Българската национална телевизия, водена от проф. д.ф.н. Вл. Мурдаров, през тази година има 44 излъчвания. Редовни са участията на учени от Института в предаването „За думите“ по програма „Христо Ботев“ на Българското национално радио. Традиционно се поддържа серията „Езикова култура“ в списание „Български език“.

Учени от Института сътрудничат и на неправителствени организации. В сътрудничество с фондация „Българска памет“ е осъществен цикъл лекции по български език и култура за деца от български произход от държави, в които живее компактно българско население. В изпълнение на националната програма „Роден език“ на Министерството на образованието и науката и на сдружение „Хоризонти“ е изнесен лекционен курс по български език в Република Македония.

През 2014 година бяха разработени приложения за предоставяне на свободен онлайн достъп до *Речника на българския език* (<http://ibl.bas.bg/rbe/>); до *Българския уърднет* (<http://dcl.bas.bg/bulnet/>) и до *Картата на диалектната делитба на българския език* (http://ibl.bas.bg/bulgarian_dialects/). Беше подобрена системата за търсене в *Българския национален корпус* (<http://search.dcl.bas.bg/>), беше поддържан центърът МЕТА-СПОДЕЛЯНЕ (част от международна верига), посредством който се разпространяват 34 езикови ресурса и програми за тяхната обработка (<http://metashare.ibl.bas.bg/>). Свободният и улеснен достъп до езиковите и програмните ресурси е полезен както за изследователите и компаниите, работещи в областта на езиковите информационни технологии, така и за дейността на научните и образователните институции – за справки, извличане на примери за целите на обучението и изследователската работа и др.

Институтът поддържа страницата във Фейсбук *Написаното остава. Пиши правилно!*, в която периодично се публикуват материали в няколко езикови рубрики.

1.5.2. Проекти, свързани с общонационални и оперативни дейности, обслужващи държавата и обществото, финансирани от национални институции (без Фонд „Научни изследвания“), програми, националната индустрия и пр. – до ТРИ най-значими проекта.

Проект с общонационална значимост в дългосрочен план е многотомният тълковен *Речник на българския език*, в който е представено лексикалното богатство и разнообразие на българския език от първата четвърт на XIX в. до днес в различните му хронологични и стилистични пластове. С предлаганата многостранна информация за семантичните, граматичните, стилистичните и функционалните особености на думите, за техния фразеологичен потенциал, етимология и пр. *Речникът* е ценен справочник за много широк кръг ползватели. Създаването на *Речника* е принос в изучаването и съхраняването на лексикалното богатство на българския език. Съществуването на речници с такъв мащаб и обхват е признак на уважението на една нация към нейното културно наследство, за което говори и фактът, че такива речници се създават за почти всички европейски езици.

Български етимологичен речник е академично издание за произхода на българската лексика от всички краища на българското езиково землище. В *Речника* се изяснява домашният или чуждоезиковият произход на широки пластове от българската лексика, като се разкриват връзките на българския език и българския народ с други езици и народи –

славянски, балкански, индоевропейски и неиндоевропейски, от най-древни времена до днес. Трудове като *Български етимологичен речник*, които имат както фундаментално, така и научно-приложно значение, се ползват от много други хуманитарни научни направления, от различни образователни и културни институции. Те допринасят за разширяване и обогатяване на хуманитарното знание (в частност на знанието за родния български език и за българския народ), което е от безспорно значение за поддържане на интелектуалния потенциал на нацията.

Проектът *Езикова култура и езикова политика* е насочен към проучване на книжовноезиковите норми и тяхното кодифициране, както и към повишаването на езиковата и комуникативната компетентност на носителите на българския език. Задачите на проекта са свързани с изучаването на писмената практика и кодифицирането на писмените норми – правописни, пунктуационни, смислови. В рамките на проекта се създават нормативни справочници с официален характер, разработени в съответствие с модерни научни методологии (*Официален правописен речник на българския език. Разширено издание*). Проектът отговаря на ключови обществени потребности, свързани с необходимостта от високо равнище на езиковите умения в процеса на общуване в различни социални сфери и комуникативни ситуации.

2. Резултати от научната дейност през 2014 година.

Критериите, използвани за избора на научно постижение в различните категории сред многобройните научни трудове на учените от Института за български език, заслужаващи да бъдат отличени, са:

1. Трудът е резултат на планова тема на ИБЕ;
2. Трудът е резултат на колективна планова разработка;
3. Трудът е публикуван (включително електронно) и носи гриф на ИБЕ;
4. Трудът разглежда по-обща проблеми или описва по-голямо количество езикови данни;
5. Трудът представя различни подходи на анализ;
6. Трудът е награден;
7. Трудът е получил допълнително финансиране;
8. За труда има публикувана положителна рецензия.

2.1. Не повече от ЕДНО най-значимо научно постижение.

***Известия на Института за български език „Проф. Любомир Андрейчин“.* Книга XXVII. София: АИ „Марин Дринов“, 2014. 183 с. ISSN 0323-9934 Отговорен редактор Максим Стаменов.**

Том XXVII на поредицата *Известия на Института за български език* включва осем студии и статии, резултат от плановата научна дейност на сътрудници на Института. Публикуваните разработки представляват сериозен научен принос в областта на науката за българския език. Те са насочени към широк кръг от все още неразрешени докрай проблеми в българистиката – изследване на средновековни писмени паметници, етнолингвистична и лингвокултурологична проблематика, представяне на български диалекти извън днешните държавни граници, анализ на българска топонимия, актуални въпроси на компютърната лингвистика, свързани с проблема за автоматичното аотиране на български текстове. След прекъсване от три десетилетия том XXVII от *Известията на ИБЕ* по достойнство представя днешното ниво на езиковедските изследвания в Института. По традиция поредицата е насочена не само към специализираните езиковедски среди, но и към широк кръг читатели, които проявяват интерес към българския език.

2.2. Не повече от ЕДНО най-значимо научно-приложно постижение.

Антонова-Василева, Л., Л. Василева, Сл. Керемидчиева, А. Кочева-Лефеджиева. *Карта на диалектната делитба на българския език*. София: Институт за български език „Проф. Л. Андрейчин“ при БАН: АИ „Проф. М. Дринов“, 2014. 20 с. ISBN: 978-954-322-763-1 <http://maps.cs.bsbm.eu>

Картата на диалектната делитба на българския език е издадена като самостоятелно книжно тяло, но има и електронно представяне в интернет. Тя представя диалектното многообразие на българския език във и извън съвременните държавни граници. Разработена е в духа на традициите на българската диалектология, като към натрупаните от поколения знания са приложени нови технологии за представяне на съдържание така, че ценните за културноисторическото наследство факти да могат да достигнат до широки кръгове на обществеността. Представянето на съдържанието на картата в интернет е осъществено в рамките на проекта *Интегриране на нови практики и знания в обучението по компютърна лингвистика* по Оперативна програма *Развитие на човешките ресурси*, съфинансирана от Европейския социален фонд. Медийният интерес, който предизвиква картата у нас и в чужбина, е най-доброто свидетелство за нейното значение за обществото.

3. ХУДОЖЕСТВЕНОТВОРЧЕСКА ДЕЙНОСТ НА ЗВЕНОТО ПРЕЗ 2014 година:

3.1. Списък на организирани международни изложби.

Изложение „Езикови технологии“, съпътстващо Международната научна конференция „Компютърна лингвистика в България“ (04.09.2014). В изложението взеха участие представители на пет компании, работещи в областта на езиковите, информационните и комуникационните технологии, както и екип от Софийския университет и Университета в Осло. Бяха представени онлайн система за опростяване на текстове в помощ на хора с аутизъм, интелигентни системи за поддръжка на различно съдържание в интернет, система за търсене и анализ на положителна или отрицателна оценка, корпус от устна реч за български език и др. В рамките на научната сесия имаше и две представяния на индустриални разработки.

3.2. Списък на организирани национални изложби.

През годината Институтът организира две изложби, посветени на 145-ата годишнина от основаването на Българската академия на науките:

Изложба „По стъпките на учителите“, посветена на Празника на славянската писменост 24 май. Бяха представени книги и документи, отразяващи важни области от изучаването на българския език: исторически, диалектни и съвременни речници; граматика на българския език и граматическа литература; диалектни атласи; трудове на видни български езиковеди, свързали професионалната си съдба с ИБЕ; трудове на съвременното поколение изследователи от Института; списанията на Института с екземпляри от първия до последния актуален брой. Изложбата беше съпътствана от представяне на речници и справочници на Института, достъпни в интернет.

Изложба „Словото“, посветена на 145-годишнината от основаването на Българската академия на науките. На изложбата бяха представени постери, отразяващи историята на Института, някои негови важни постижения, бележити учени, както и съвременни разработки. Изложбата беше съпътствана от представяне на изследвания, свързани с културноисторическото ни наследство.

3.3. Списък на художественотворчески продукти.

Изработени са две брошури, представящи дейността на Института за български език.

Изработени са три брошури, насочени към обобщаването и популяризирането на резултатите от проекта *Интегриране на нови практики и знания в обучението по компютърна лингвистика*.

4. Международно научно сътрудничество на звеното.

Да се даде обща насока за основните насоки (политики), състоянието и перспективите за международно сътрудничество на звеното и до ТРИ най-значими международно финансирани проекти.

Международното сътрудничество на учените от Института за български език „Проф. Л. Андрейчин“ се осъществява чрез съвместни проекти с престижни университети и научни центрове.

4.1. В рамките на договори и спогодби на ниво Академия.

Основните партньори в международното сътрудничество на Института за български език „Проф. Л. Андрейчин“ на равнище академии са академиите на науките предимно на славянски страни. През 2014 година продължи сътрудничеството с академии на науките в Чехия, Русия, Полша, Словакия и Румъния:

Чешка академия на науките (два проекта): с Института за чешки език (проект *Автоматично разпознаване на именувани обекти в български и чешки език*), с Института по славистика (проект *Славянската лексикография в началото на XXI в.*).

Руска академия на науките (един проект): с Института по славянознание (проект *Език и култура през епохата на глобализация*). Проектът е успешно приключен, резултатът му се изразява в многобройни и разнообразни научни изследвания, част от които са вече публикувани, а друга част предстои да бъде отпечатана.

Полска академия на науките (два проекта): с Института по славистика (*Българско-полски лексикални паралели и Историко-типологично изследване на речниковия състав на българския и полския език – думи с начално X-/CH-*). Проектите са успешно приключени, като основните резултати включват съвместни публикации, както и изработването (в рамките на първия проект) на словник за двуезичен речник с изходен език български (с над 30 000 заглавни единици).

Словашка академия на науките (два проекта): със Славистичния институт „Ян Станислав“ (проект *Българско-словашки речник*), с Института за езикознание „Л. Щур“ (проект *Компютърни лексикографски подходи, използвани за словашки и български речници и справочни издания*). Проектите са успешно завършени, резултатите са публикувани в съвместни студии и статии. В рамките на първия проект е публикуван вторият том на *Българско-словашки речник*, който беше отличен с престижна награда в Прага през май 2014 година.

Румънска академия на науките (четири проекта): с Института за изкуствен интелект (проект *От лексикално-семантични мрежи към бази от знания: обогатяване на Българския и Румънския уърднет с морфо-семантична информация*), с Института за история „Николае Йорга“, съвместно с Института за исторически изследвания и Кирило-Методиевския научен център (проект *The Cultural Exchange and the Creation of a Common Space: the Example of the Traveling Books*), проект *Европейски лингвистичен атлас* в сътрудничество с Института за лингвистика при Румънската академия на науките. Първият проект е успешно приключил. Основният резултат е разработването на база от данни, включваща глаголно-именните двойки (членове на синонимни множества), които са деривационно свързани

4.2. В рамките на договори и спогодби на институтско ниво.

През 2014 година учените от Института за български език „Проф. Л. Андрейчин“ работиха по научни проекти в сътрудничество с учени и научни структури от други европейски страни в рамките на междуинститутски договори и спогодби. Престижно е участието на Института в изработването на *Общославянския лингвистичен атлас*, в който участват всички славянски страни, и на *Европейския лингвистичен атлас* – дело на научни колективи от европейските страни. Проектът *Концептите дом, труд и свобода в български език* е част от големия международния проект *Европейска езикова картина на света* към

Комисията за етнолингвистика при Международния комитет на славистите.

Активността на учените и научните екипи от Института продължава да е насочена към съвместни българистични и съпоставителни теоретични изследвания (6 на брой), като в същото време се увеличава и броят на общите разработки с научно-приложен характер. Перспективите за международно сътрудничество са свързани с още по-активното търсене на теми от общ интерес с партньори от европейски институти и университети и с разширяването на кръга на партньорите в това сътрудничество.

В рамките на проекта *Интегриране на нови практики и знания в обучението по компютърна лингвистика* през 2014 година в Института за български език са организирани осем публични лекции от гост-лектори от международни академични институции или технологични компании: Виолета Косеска (Институт по славистика, Полска академия на науките), Шарл Юо (компания *Темис*, Франция), Щефан Гайслер (компания *Темис*, Германия), Хетил Ро Хауге (Университета в Осло), Цветана Кръстев (Университета в Белград), Душко Виташ (Университета в Белград), Ерик Лапорт (Университета в Париж – изток), Илияна Кръпова (Университет „Ка Фоскари“, Венеция); тридневен уъркшоп за компютърна лексикография с двама чуждестранни лектори: Танеке Шонхайм (Институт за лексикография, Холандия) и Симон Крек (Лаборатория по изкуствен интелект, Словения); два тридневни семинара с чуждестранни лектори: Микел Форкада (Университета в Аликанте, Испания), Цветана Кръстев, Душко Виташ и Ерик Лапорт.

Сътрудници на Института са национални делегати в две Акции по програма COST: PARSEME (*PARSing and Multi-word Expressions – ICT COST action IC1207*), в която участват представители от 30 държави, и eNel (*European Network of e-Lexicographu – ISSH COST action IS1305*), в която участват представители от 28 държави.

Като най-значим международен проект с участието на Института за български език „Проф. Л. Андрейчин“, с оглед на мащаба на научно сътрудничество и на значимостта на поставените научни цели, може да се посочи проектът *Електронен модел за съпоставително изследване на български и словенски език на диалектно равнище*, разработван съвместно с партньори от Катедрата по словенистика при Университета на Любляна, Словения. Ръководител на проекта от българска страна е доц. д-р Лучия Антонова-Василева. Финансирането му е осигурено по програма за двустранно сътрудничество със Словения от Фонд научни изследвания към Министерството на образованието и науката. Проектът си поставя за цел да извърши съпоставителен анализ на диалектите на два близкородствени езика, които представят най-западния (словенски) и най-източния (български) от южните славянски езици, известни със своята силна диалектна разчлененост. За изпълнението на проекта е съставена база от данни от диалектен материал от лексико-тематичната група на названия на домашни животни. При изпълнението на проекта са приложени електронни методи на обработка на материала и за измерване на диалектните различия, които могат да бъдат използвани и при други сходни изследвания. Публикациите по проекта отразяват различни аспекти от съпоставителния анализ на български и словенски език на фонетично, морфологично, словообразователно, лексикално и фразеологично равнище и в лингвогеографски план. Създаденият електронен архив представлява интерес за специалисти по диалектология и история на езика, слависти, преводачи, студенти и ученици.

5. Участие на звеното в подготовката на специалисти: форми; сътрудничество с учебни заведения; външни заявители, включително от чужбина; анализ на състоянието, перспективи и препоръки.

Институтът за български език е водещ център за изследвания в областта на българския език с дългогодишни традиции в обучението на докторанти. В Института за български език се обучават редовни и задочни докторанти по докторските програми „Български език“ и „Общо и сравнително езиковедие“. През 2014 година в ИБЕ са

обучавани шестима докторанти: трима в редовна докторантура, трима в задочна докторантура, един на самостоятелна подготовка, с ръководители чл.-кор. д.ф.н. Мария Попова, проф. д-р Св. Коева, проф. д.ф.н. М. Цибранска, доц. д-р А. Пачев, проф. д-р С. Колковска, проф. д-р Д. Благоева, доц. д.ф.н. Л. Димитрова-Годорова. Трима отчислени докторанти са защитили успешно, двама отчислени докторанти са преминали успешно процедурата по предзащита и са открити процедури за публична защита. В Института са се обучавали две специализантки: Оксана Червенко – от Украйна, и Божана Нишева – от Чехия.

В рамките на проекта *Интегриране на нови практики и знания в обучението по компютърна лингвистика* са обучавани шестима докторанти и тринадесет млади учени, постдокторанти и специализанти от Института за български език и Софийския университет.

През 2014 година са подписани договори и ИБЕ е страна по две споразумения за образователна и преподавателска мобилност по програма „Еразъм+“ – с Института в Осло и с Института „Ка Фоскари“ във Венеция.

Учените от Института за български език „Проф. Л. Андрейчин“ активно участват в преподавателската дейност на значителен брой български университети: Софийски университет „Св. Климент Охридски“, Нов български университет, Национална академия за театрално и филмово изкуство, Пловдивски университет „Паисий Хилендарски“, Югозападен университет „Неофит Рилски“ – Благоевград. Дейността се изразява в:

- Изнасяне на лекционни курсове в бакалавърски и магистърски програми във висши учебни заведения (общо 779 часа) – проф. д.ф.н. В. Мурдаров, проф. д.ф.н. М. Цибранска-Костова, проф. д-р Св. Коева, проф. д-р А. Чолева, проф. д-р М. Стаменов, доц. д-р М. Димитрова, доц. д-р Ив. Карачорова, гл. ас. д-р М. Томов, гл. ас. д-р Цв. Георгиева.

- Провеждане на упражнения и семинари във висши учебни заведения (общо 680 часа): проф. д-р А. Чолева, доц. д-р Ив. Карачорова, гл. ас. д-р Хр. Дейкова, гл. ас. д-р А. Атанасова, гл. ас. д-р И. Панчев, гл. ас. д-р Св. Лесева, гл. ас. д-р К. Първанов, ас. М. Гарова, Б. Ризов.

Учени от Института са канени да изнасят академични лекции като гост-професори в български и чуждестранни университети: проф. д.ф.н. М. Цибранска, проф. д-р Св. Коева, проф. д-р Е. Мирчева, доц. д-р П. Легурска, доц. д-р И. Карачорова, доц. д-р Г. Митринов, доц. д-р А. Кочева.

Учени от Института участваха активно в програмата за обучение на студенти в рамките на „Студентски практики“ (проект BG051PO001 с бенефициент Министерството на образованието и науката): доц. д-р Я. Милтенев, проф. д-р С. Колковска, доц. д-р Л. Антонова, доц. д-р М. Китанова, доц. д-р Сл. Керемидчиева, доц. д-р Л. Василева, доц. д-р А. Кочева, доц. д-р М. Витанова, доц. д-р А. Кочева, гл. ас. д-р И. Гаравалова, гл. ас. д-р К. Мичева, гл. ас. д-р Й. Кирилова, гл. ас. д-р Н. Николова, гл. ас. д-р В. Стойкова, гл. ас. д-р Цв. Димитрова, гл. ас. д-р К. Първанов, гл. ас. д-р Св. Лесева, гл. ас. д-р А. Атанасова, ас. М. Котева, ас. Д. Колев. По тази програма през отчетната година в Института бяха обучавани 121 студенти от различни университети в София и страната.

6. Иновационна дейност на звеното и анализ на нейната ефективност.

6.1. Осъществяване на съвместна иновационна дейност с външни организации и партньори, вкл. поръчана и договорирана с фирми от страната и чужбина.

Няма.

6.2. Извършен трансфер на технологии и/или подготовка за трансфер на технологии по договор с фирми, данни за полученото срещу това заплащане; данни за реализираните икономически резултати във фирмите (работни места, печалба, производителност, дял от новите продукти в общия обем на продажбите).

Няма.

7. Стопанска дейност на звеното.

7.1. Осъществяване на съвместна стопанска дейност с външни организации и партньори (продукция, услуги и др., които не представляват научна дейност на звеното), вкл. поръчана и договорирана от фирми от страната и чужбина.

Няма.

7.2. Отдаване под наем на помещения и материална база.

ИБЕ отдава под наем помещение с размер 15.5 кв.м.

7.3. Сведения за друга стопанска дейност.

Няма.

8. Кратък анализ на финансовото състояние на звеното за 2014 година.

Разпределената субсидия в началото на годината е 874 631 лв. Предоставената субсидия е в размер на 894 051 лв. Утвърдената планова численост на персонала за 2014 година е 81 щатни бройки, а заетите са средно 73, средната брутна работна заплата е 8 236 лв. Субсидията се разпределя за следните разходи:

Фонд работна заплата – 732 060 лв.

Осигуровки от работодател – 131 771 лв.

Обезщетения – 15 204 лв.

Защити за научни степени – 2 400 лв.

Стипендии на трима докторанти – 10 800 лв.

Такса битови отпадъци – 1 816 лв.

Бюджетната субсидия е изразходвана за заплати и осигурителни вноски на персонала по трудови правоотношения, стипендии на докторантите, обезщетения по Кодекса на труда, за провеждане на процедури – „доктор“ и „професор“, за заплащане на режимните разходи и неотложни ремонти. Към края на годината ИБЕ няма неизплатени задължения към доставчици на стоки и услуги.

Приходите на Института са основно от договори по международни програми на обща стойност 346 355 лв. Институтът е върнал безлихвен заем на партията „Развитие“ в размер на 40 000 лв.

Независимо от намалената бюджетна субсидия 2014 година може да се отчете като относително стабилна за ИБЕ, тъй като не се наложи намаляване на обема на работата или на щата. Това обаче не променя факта, че при изпълнението на научноизследователските си дейности някои секции на ИБЕ изпитват явен недостиг на финансови средства за провеждане на теренни проучвания, за купуване на литература, за участие в конференции и за публикуване на готовата научна продукция.

9. Състояние и проблеми на звеното в издателската и информационната дейност, препоръки.

Показателен факт за изследователската активност на учените от Института за български език е значителният брой публикации (монографии, речници, статии, научно-популярни статии и др.), излезли през 2014 година (235) и приети за печат (73).

Двете издавани от Института за български език списания – „Български език“ и „Балканско езикознание“, се нареждат сред най-престижните и търсени издания по българско и балканско езикознание. В тях публикуват свои трудове не само учени от Института, но и специалисти от други научни центрове към БАН, от много български университети, а също и учени от чужбина. През 2014 година Научният съвет на Института възстанови издаването на годишника „Известия на Института за български език „Проф. Любомир Андрейчин“, който е продължение на „Известия на Института за български език“,

излизал в периода 1951 – 1985 година През 2014 година излезе от печат новият 27-и том, който съдържа девет студии и статии на сътрудници на Института.

Висока оценка заслужават усилията на учените от Института за български език за разпространение и популяризиране на резултатите от научната си дейност както в академичните среди, така и сред по-широки кръгове от обществото. За 2014 година отчитаме участие на 19 конференции в чужбина и на множество научни форуми у нас, 15 от които са с международно участие. Регистрирани са 248 цитирания в чуждестранни и български научни издания. Важна насока в дейността на изследователите от Института за популяризиране на резултатите от техните разработки са участията им в публични изяви. През 2014 година са отбелязани повече от 100 медийни изяви на учени от Института – участия в пресконференции, радио- и телевизионни предавания, авторски езикови рубрика, интервюта в печатните и електронните медии.

В рамките на честването на 72-рата годишнина от основаването на Института за български език на 15 май беше организирана научна сесия.

Беше проведена международна научна конференция, посветена на 150-годишнината от рождението на Ватрослав Облак под наслов *Съвременните измерения на едно научно прозрение* (13 – 15 юни 2014 година). В конференцията участваха над 30 учени от различни институти и университети в България, Словения и Русия. Изнесените доклади засягат широк кръг от въпроси от областта на българската и на славянската диалектология, както и на историята, лексикологията и съвременното състояние на славянските езици.

Беше поставено началото на Международната конференция *Компютърна лингвистика в България* (4 септември 2014 година). Във форума се включиха учени от Франция, Сърбия, Словакия, Норвегия, Румъния, Чехия и Украйна. В рамките на конференцията бяха представени нови научни и научно-приложни разработки в областта на компютърната обработка на естествения език и бяха дискутирани проблемите на практическото приложение на компютърната лингвистика.

Институтът за български език организира първата сбирка на Форума *Българска граматика* на 27 ноември 2014 година с тема на дискусията *Значение и структура на езика: начини на представяне*. Бяха разгледани въпроси, свързани с двете главни групи граматични теории за езика – формални и функционални. Форумът събра над шестдесет участници – от Института и от българистичните катедри от седем университета в София и страната.

В резултат на все по-активното включване на учени в медийни изяви Институтът вече има видимо присъствие в публичното пространство. Показателен е и стремежът на голяма част от учените да публикуват свои разработки в интернет и да осигуряват достъп до създадени от тях езикови ресурси през интернет, което дава възможност на повече хора (включително и неспециалисти) да се запознаят с тях и да ги използват.

10. Информация за научния съвет на звеното.

Прилага се.

11. Копие от Правилника за работа в звеното.

Прилага се.

12. Списък на използваните в отчета и приложенията към него съкращения.

Прилага се.

13. Иновационна дейност

Съвместна иновационна дейност с външни организации и партньори, вкл. поръчана и договорирана с фирми от страната и чужбина.

Сътрудници на Института участват съвместно с фирма „Тетраком Интерактивни Решения“ ООД в разработването на продуктите Media Talk (<http://mtalk.eu>) – услуга за

електронен пресклипинг на новинарски източници в интернет пространството, и Graze (<http://grazeit.tetracom.com>) – софтуер за управление на съдържание. Работата е свързана със създаването или адаптирането на езикови ресурси и технологии за компютърна обработка на текстове на български език и интегрирането им в системи за мониторинг и управление на информационни потоци и електронно съдържание.

14. Трансфер на технологии и подготовка за трансфер на технологии по договори с фирми: получено заплащане, реализирани икономически резултати във фирмите.

Няма.

15. Списък за подготвени проекти по Хоризонт 2020.

1. ECOPLA - The European Multilingual Construction Service Platform, Proposal number 645398, Call H2020 - H2020-ICT-2014-1, Funding scheme Innovation action.

2. iCollect - Intelligence for Competitiveness and Development through Europe, Proposal number 644226, Call H2020 - H2020-ICT-2014-1, Funding scheme Innovation action.

Приложения към Годишния отчет на Института за български език за 2014 година:

Протокол от заседанието на Общото събрание и Научния съвет на Института за приемане на отчета.

Таблица с приложения.

Списък с публикациите и цитиранията.

Информация за Научния съвет на звеното.

Списък на използваните в отчета и приложенията към него съкращения.

Илюстративен материал.

Директор на Института за български език:

Проф. д-р Светла Коева